

УДК 908 (477.63)

Товстоляк Н.М.

**ТЕТЯНА ПЕТРІВНА ВОРОНОВА – КРАЄЗНАВЕЦЬ ТА
ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ КРИВОРІЖЖЯ
(ДО 90-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Стаття присвячена журналісту, громадському діячу, почесному громадянину Кривого Рогу Т.П. Вороновій. Автор аналізує її життя, громадську діяльність, історичні дослідження про Кривий Ріг, її роботу в редакції газети «Червоний гірник» і керівництво рубрикою «Ріднокрай».

Ключові слова: Т.П. Воронова, «Ріднокрай», «Червоний гірник», краєзнавець, журналіст.

Статья посвящена журналисту, общественной деятельности, почетному гражданину Кривого Рога Т.П. Вороновой. Автор анализирует ее жизнь, общественную деятельность, исторические исследования о Кривом Роге, ее работу в редакции газеты «Червоний гірник» и заведывание рубрикою «Ріднокрай».

Ключевые слова: Т.П. Воронова, «Ріднокрай», «Червоний гірник», краевед, журналист.

The article is about journalist, public figure and honorable citizen of Krivij Rig T.P. Voronova. The author analyses her life, public activity and historical researches about Krivij Rig, her work in editorial staff of “Chervoniy girnik” newspaper and chief of the heading “Ridnokray”.

Key words: T.P. Voronova, “Ridnokray”, “Chervoniy girnik”, historian of Local Lore, journalist.

У когорті громадських та державних діячів Криворіжжя особливе місце належить особам, професійна та громадська діяльність яких була вшанована званням «почесний громадянин Кривого Рогу». Це звання та ознаки вшанування осіб, які мають особливі заслуги перед Кривим Рогом, діяло у 1912-1917 рр., було відновлено у квітні 1964 р. [7, с. 332]. Серед вшанованих постатей є єдина жінка – журналіст, історик, краєзнавець – Тетяна Петрівна Воронова (1924-2011рр.). Звання «Почесна громадянка» Кривого Рогу вона отримала у 2000р. як визначний краєзнавець, публіцист і громадський діяч Криворіжжя.

Про Т.П. Воронову часто згадують у засобах масової інформації, міських краєзнавчих виданнях [10], у бібліотеці № 11 щорічно проводяться вороновські історико-краєзнавчі читання, в яких бере участь учнівська молодь Криворіжжя, у 2008 р. вийшла книга Т.П. Воронової «Край неповторний – Криворіжжя...» [3]. Але дослідження її життя, творчості та громадської діяльності ще попереду. Мета нашої публікації – за допомогою архівних матеріалів та вже існуючих статей висвітлити маловідомі сторінки життя і громадської діяльності

Т.П. Воронової, проаналізувати основні напрями її творчого доробку та їх суспільне значення.

Тетяна Петрівна Воронова належала до того покоління, частина якого в умовах радянського суспільства була змушена замовчувати інформацію про своїх славетних пращурів, якими можна справедливо пишатися. Так сталося, що розповідаючи про інших, вона не мала можливості розповісти про своїх пращурів, матеріал про яких вона збирала усе життя. У радянські часи біографія людини мала відповідати вимогам часу. Тому в обліковій картці особової справи Тетяни Петрівни Воронової, що зберігається в архіві Криворізького педагогічного інституту, відомості про себе вона власноручно заповнила стисло: «Народилася 14 грудня 1924 р. у м. Чернігів УРСР, українка, соціальне походження – зі службовців, член КПРС з січня 1945 р. Закінчила: 1) газетне відділення Харківської міжобласної партшколи (1947-1950), спеціалізація – газетний працівник; 2) історичний факультет Харківського державного університету ім. М. Горького (1947-1954), спеціальність – історик. Володіє російською, українською, французькою мовами. Відомості про роботу також не зайняли багато місця: з липня 1941р. до січня 1946 р. працювала санітаркою та медичним статистиком евакогоспіталів № 1949, № 313 і № 556 на Південно-Західному, Північно-Західному, Другому Прибалтійському, Ленінградському та Першому Далекосхідному фронтах. З березня 1946 р. до серпня 1947 р. – літературний співробітник Чернігівської обласної газети «Деснянська правда» у м. Чернігів. З вересня 1947 р. до червня 1949 р. була слухачкою Харківської міжобласної партшколи. З червня 1949 р. до жовтня 1950 р. не працювала через хворобу, мешкала у м. Чернігів. З жовтня 1950 р. до вересня 1956 р. працювала літературним співробітником відділу пропаганди Чернігівської обласної газети «Деснянська правда», а з вересня 1956 р. до грудня 1957 р. була заступником редактора чернігівської районної газети «Придеснянська правда».

З грудня 1957 р. Т.П. Воронова почала працювати у м. Кривий Ріг: березень 1958 р. – літературний співробітник Криворізької міської газети «Червоний гірник», березень 1958 р. – грудень 1962 р. – зав. відділом пропаганди газети «Червоний гірник», грудень 1962 р. – січень 1967 р. – викладач Криворізького загальнонаукового факультету Дніпропетровського державного університету імені 300-річчя воз'єднання України з Росією; січень 1967 р. – викладач Криворізького державного педагогічного інституту; 1967 р. – січень 1969 р. – перекладач Криворізької міської газети «Червоний гірник»; січень 1969 р. – жовтень 1973 р. – заступник відповідального секретаря редакції газети «Червоний гірник»; жовтень 1973 р. – серпень 1974 р. – асистент кафедри марксизму – лєнінізму Криворізького державного педагогічного інституту; червень 1976 р. – старший викладач кафедри марксизму-лєнінізму КДПІ [1, арк. 1–2].

Під час роботи на кафедрі марксизму-лєнінізму КДПІ Тетяна Петрівна Воронова затвердила тему кандидатської дисертації: «Комуністи-організатори трудового подвигу гірників України в роки Великої Вітчизняної війни». На «відмінно» нею було складено три іспити кандидатського мінімуму. На

другу половину 1982 р. вона мала 9 наукових публікацій, з них 4 було написано у 1981-1982 рр. [1, арк. 12]. Але захистити кандидатську дисертацію не судилося, з нею, як особою пенсійного віку, трудовий договір не було продовжено. З того часу її життя було нерозривно пов'язано з редакцією газети «Червоний гірник».

За сухими рядками особової справи залишилося життя талановитої, обдарованої людини, історика, журналіста, автора сотень газетних публікацій, знавця української мови, що блискуче володіла пером. Тетяна Петрівна була людиною високої громадської активності, з почуттям відповідальності за свою роботу, зміст своїх публікацій. Її діяльність була спрямована на всебічне вивчення історії Криворіжжя та його мешканців, повернення прізвищ забутих, але відомих у минулому людей. Своїм обов'язком вона вважала вшанування їх пам'яті, встановлення меморіальних дощок, збереження пам'яток історії та культури. За її ініціативи та участі було відкрито курси з підготовки екскурсіводів, розроблено оглядову екскурсію по місту «Кривий Ріг – місто руди і металу», вона заснувала і вела «Ріднокрай» – знамениту історико-краєзнавчу сторінку газети «Червоний гірник».

Такий характер та менталітет міг бути у людини, що належить до старих українських родин, які своєю високою соціальною та громадською активністю формували генофонд національно свідомих українців. Сама Тетяна Петрівна згадувала, що її рід був відомий з часів Івана Грозного. Аналізуючи відомості про предків Т.П. Воронової, нами було з'ясовано цікаві факти з минулого. Її прапрадід – Микола Родіонович Кантакузен, знаменитий отаман бузького козацтва, його дочка вийшла заміж за генерал – майора Іраклія Васильовича Воронова, їх син, Костянтин Іраклійович, теж був військовим, останні роки життя жив у Золотоноші Полтавської губернії, там і народився його син, Воронов Петро Костянтинович (1865-1929).

Петро Воронов закінчив Київське піхотне училище зробив військову кар'єру, служив на Сході Російської імперії, за сімейними обставинами у 1909р. був змушений піти у відставку, але з початком I Світової війни у 1914 р. повернувся на службу. На сайті Вільманстрандського полку, у складі якого він служив, є його фото з сином Павлом [8]. П. К. Воронов був одружений двічі. Дані генеалогічної бази Всеросійського генеалогічного дерева свідчать про те, що його перша дружина Антоніна Ісидорівна – вдова штабс-капітана Шестовського, мала чотирьох дітей від першого шлюбу та двох дітей від шлюбу з Петром Вороновим. Прийомні діти до 1917 р. вже були дорослими, син Павло (1900-1989), як і батько, став кадровим військовим. Він прожив довге життя, зробив блискучу кар'єру, закінчив службу генерал-майором авіації.

Вдруге П.К. Воронов взяв шлюб з Іриною Феліксівною Барановською, з роду Мірзи Туган-Барановського. Їх знайомство розпочалося у буремні роки громадянської війни, Петро Воронов воював у складі Першої Української дивізії ім. М. Щорса. Восени 1920 р. служив у Західній піхотній школі у Смоленську, де і познайомився зі своєю майбутньою дружиною. У Чернігові у

них народилася дочка Тетяна. Маючи всього п'ять років, вона втратила батька, жила з мамою, значну частину часу проводила в родині Хоми Михайловича Коцюбинського, брата знаменитого письменника та директора його меморіального музею в Чернігові. Тетяна навчалася у школі № 2 імені Войкова, багато читала, разом зі своїми вчительками (у минулому княжнами) Наталією Андріївною та Ольгою Андріївною Долгорукими вивчала українську історію. Наталя Андріївна учила дітей бачити красу стародавніх численних храмів та іконостасів, дзвіниць, пам'яток архітектури, якими так багате їх місто [3, с. 10]. Разом з класом Тетяна часто була в театрі, на концертах, отже, її інтерес, увага, любов до історії формувалися в чудовому середовищі стародавнього міста. Саме це й визначило її подальшу долю.

У 1941 р. вона закінчила дев'ятий клас. Коли почалася війна, Тетяні було 16 років, але вона разом з мамою стала санітаркою військового шпиталю. Потім вона часто згадувала тяжку роботу, чергування, смерть, біль, страждання. У їх шпиталь потрапляли сотні тисяч поранених, тому так важно було своєчасно вести персональний облік. Санітарці Т. Вороновій було наказано прийняти посаду диспетчера – медстатиста та секретаря воєнно-лікарської комісії. Вона сумлінно виконувала свою роботу, її першої нагородою був знак «Відмінник медичної служби». Потім були нагороди: медалі «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією», пізніше – орден «Вітчизняної війни».

На війні Тетяна Воронова пройшла сувору школу мужності, вміння служити людям та Батьківщині. Знання з пошуку та фіксації інформації, вміння спілкуватися з людьми, життєвий досвід у подальшому часто допомагали їй у спілкуванні з людьми, роботі журналіста, історика, краєзнавця. Вже після війни вона закінчила середню школу, отримала вищу історичну освіту, спеціальну журналістську освіту. Почала працювати за фахом у рідному Чернігові, але її чоловіка було призначено на роботу в Кривий Ріг. Так Т. П. Воронова назавжди пов'язала життя з Кривим Рогом, із захопленням почала вивчати історію міста, стала активною учасницею історико-краєзнавчого руху та громадського життя.

Тетяні Петрівні належать сотні публікацій з історії Кривого Рогу та його мешканців. Зараз постала проблема систематизувати та скласти бібліографічний показник публікацій Т.П. Воронової, адже вони написані професійно не лише з точки зору публіцистики, але мають науковий характер і є цінними історичними джерелами з історії Криворіжжя та історії України.

Різноманітні за своїми сюжетами матеріали Тетяни Петрівни можна умовно поділити на групи. Одну з них складають матеріали про О. М. Поля, з яким пов'язують зародження та розвиток Криворізького залізорудного басейну, широке дослідження історії та культури краю. У ті часи не можна було приділяти велику увагу дослідженню життя та громадської діяльності поміщика та капіталіста, але Тетяна Петрівна одна із перших почала розшук архівних матеріалів, запис спогадів старожилів, друкованих матеріалів. За ініціативи таких людей як вона, вирішується питання про встановлення пам'ятника О.М. Полю, пам'ятної дошки на його будинку у Дубовій балці, перейменування вулиці, видання низки публікацій про О.М. Поля.

У 2001 р було проведено ювілейні (до 120-річчя гірничих розробок у Кривбасі) дубовобалківські читання. Провідною темою читань була подвижницька діяльність засновника промислових гірничих розробок у басейні, ученого та громадського діяча О.М. Поля. До збірника матеріалів громадських читань було включено дві статті Т.П. Воронової [4; 5]. У статті «Чернігівські корені О.М. Поля», автор розповіла про чернігівського полковника П. Полуботка, предка О.М. Поля, який разом з козацькою старшиною вів підприємницьку діяльність на території Чернігівського та Прилуцького полків, виявляв інтерес до залізорудної промисловості. Так, родині Лизогубів належало 12 рудень, П. Полуботку – 7. Прадід ніби визначив напрям, передбачив справу життя свого підприємливого правнука [5, с. 39].

Значний інтерес представляє друга стаття Т.П. Воронової – «Листування О.М. Поля з Міністерством державного майна Росії». У розпорядженні Т.П. Воронової були фотокопії звернень О.М. Поля до Міністерства державного майна, почерпнуті з Державного історичного архіву Російської Федерації у Санкт-Петербурзі. Це 26 друкованих аркушів, у яких О.М. Поль обґрунтовано доводить, що «південноросійська металургійна промисловість, заснована на мінеральному паливі, може розгорнутися до значно більших розмірів, ніж уральська, приречена на залежність від палива деревного» [4, с. 54]. О.М. Поль пропонував створення вугільно-рудного басейну та будівництво металургійних заводів. Тетяною Петрівною було встановлено людину, яка не дала «ходу» зверненням О.М. Поля, це П.О. Валуєв, відомий українофоб, автор ганебних циркулярів. Лише у 1881 р. було відкрито французьке акціонерне товариство «Товариство криворізьких залізних руд», акціонером якого став О.М. Поль.

За ініціативи Т.П. Воронової, громадськістю Кривого Рогу 19 грудня 1996 р. у місті було урочисто відкрито пам'ятник О.М. Полю. Т.П. Воронова неодноразово зверталася до біографії О. М. Поля, розповідала про нього читачам «Червоного гірника» (далі – ЧГ): «За криворізькими адресами: [Людина з сімейства Данзасів – О.Поль]» (ЧГ, 1999, № 82), «Гімназист із Полтави: [Про О.Поля]» (ЧГ, 2002, №60-61); «...Ім'я його пребуде вічним»: [До 175-річчя з дня народження Олександра Поля]» (ЧГ, 2007, № 115) та інші.

Ветеран війни Тетяна Петрівна Воронова багато писала про воєнні події, унікальні долі людей, героїзм та мужність нашого народу. Серед героїв її нарисів було чимало простих, невідомих широкому загалу осіб. Криворіжці із великим інтересом читали її публікації, серед яких: «Дніпро – ріка героїв: [55 років з дня визволення Кривого Рогу]» (ЧГ, 1998, № 126); «Крилатий Штірліц: [Про льотчика Анатолія Мировича]» (ЧГ, 2000, № 24-25); «Командир третьої батареї: [Про Михайла Дригайла]; «Герої наступу: [До 60-річчя визволення Криворіжжя]» (ЧГ, 2004, № 18); «Іспанець Володимир Шевченко: До 70-річчя Великої Вітчизняної війни» (ЧГ, 2011, № 92) та багато інших. Вона листувалася з тисячами людей, записувала їх спогади та свідчення, як медик знала, що крім всього іншого треба підтримувати ветеранів, лікувати душу людини, лікувати від духовної сліпоти сучасне покоління.

Бібліографічною рідкістю стала книга Т.П. Воронової та В.П. Бухтіярова «Визволення: 1943-1944 (До 50-річчя визволення Криворіжжя від німецько-фашистських загарбників. Розповідь про те, якою ціною дісталася перемога)» [2]. У книзі розповідається про тривалу боротьбу за визволення міста, до тексту додано фото героїв. У передмові до книги голова міської Ради народних депутатів Ю.В. Любоненко писав, що у місті проживало на час написання книги вісімнадцять тисяч учасників війни, більше трьохсот з них брали участь у визволенні Криворіжжя [2, с. 3]. Цілий ряд із них було героями статей Т.П. Воронової, вона багато зробила щодо вшанування їх пам'яті. Редакція газети «Червоний гірник», ради ветеранів міста, освітянські та громадські організації за фінансовою підтримкою підприємств міста та органів місцевої влади стали ініціаторами встановлення меморіальних дощок, пам'ятних знаків, пам'ятників, меморіалів. Сприяло тому й те, що у Кривому Розі працював талановитий скульптор О. Васякін, а на Криворізькому металургійному комбінаті працював фасонно-ливарний цех, в якому виконувалися пам'ятники на замовлення. Місто змінювало свій вигляд на краще, це свідчило про високий патріотизм людей, свідомість яких виховувалася у тому числі численними публікаціями Т. П. Воронової.

Історичні та журналістські дослідження Т.П. Воронової були спрямовані на пропаганду трудового героїзму людей у минулому та сучасності. Особливу увагу вона приділяла вивченню історії знаменитої «Криворіжсталі», неподалік від якої вона проживала. У 80-ті рр. ХХ ст. Тетяна Петрівна Воронова почала розшук матеріалів про життя та діяльність першого директора Криворізького металургійного комбінату Я.І. Весніка. Документів збереглося небагато, але були живі люди, що працювали на будівництві разом з ним, добре знали його та плани будівництва. Тетяна Петрівна з'ясувала, що Я.І. Веснік будував комбінат у степу, не у центрі міста, як зараз вважають, вже тоді питання екології були дуже актуальними. З інтерв'ю ветерана «Криворіжсталі» М. Северенчука, надрукованого Т.П. Вороновою, відомо, що в Кривому Розі планувалася перша черга металургійного комбінату, а другу чергу, найпотужнішу, з дванадцятьма домнами передбачалося побудувати між сучасним Південним комбінатом і селом Широке. Назви «Шлюзова», «Причальна», «Портова» та території Зеленого містечка також були невинуватими. За проектами Я.І. Весніка Кривий Ріг мав стати морським містом – портом, для вивозу криворізького металу планувалося побудувати канал до Дніпра, на якому будуть відправляти продукцію комбінату суднами «річка-море» [6, с. 333-334]. Отже, Т.П. Воронова перша розповіла людям про унікальні криворізькі проекти, довела, що провина за те, що комбінат знаходиться у центрі житлових масивів, належить органам місцевої влади та урядовим структурам СРСР.

Т.П. Воронова стала ініціатором дослідження історії міської газети «Червоний гірник», з якою вони народилися в один рік. Вона знайшла рідкісні матеріали, фото, спілкувалася з людьми, шукала втрачені за роки війни старі номери газети. У результаті цієї роботи з'явилася книга «Газета і місто. 70 років разом (По шпальтах Криворізької загальноміської газети «Червоний гірник» за 70 років). Її автором-упорядником стала Т.П. Воронова [6]. Книга вийшла у

1995 р., складається з кращих газетних публікацій, розповідає про журналістів та редколегію газети. Зміст складається з основних розділів: «Початок. Війна. Відродження. Становлення. Сьогодення. Антологія». Їй до нашого часу книга не втратила свого значення для вивчення історії Кривого Рогу та його людей. За ініціативи Т.П. Воронової було встановлено пам'ятну дошку працівникам газети.

Т.П. Воронова багато років була відповідальною за рубрику «Ріднокрай» у газеті «Червоний гірник». За змістом це була історико-краєзнавча газета в газеті. Такий проект мав велике значення для поширення історико-краєзнавчих знань, патріотичного виховання людей. «Ріднокрай» став навчальним посібником з історії краю для учнів та студентів міста. З публікацій Т.П. Воронової криворіжці дізнавалися про нашу історію. У своїх спогадах про Т.П. Воронову Л. Тіміргалеева написала: «Справжній фахівець, аналітик, журналістка вміла поєднати відоме раніше, нині почуте і прочитане, подавала читачам захоплюючу історію нашого минулого...» [10, с.182]. На радіо Криворізької державної телерадіокомпанії «Криворіжжя» Тетяна Петрівна провела цикл передач про історію вулиць міста. Т.П. Воронова викладала на курсах підготовки екскурсіводів, розробила маршрути оглядової екскурсії по Кривому Рогу, її матеріали до нашого часу широко використовують туристичні фірми та краєзнавці.

Т.П. Воронова навіть у поважному віці перебувала у постійній роботі, шукала факти для власного матеріалу, допомагала колегам відтворити історичну істину. Тележурналіст Ольга Чистякова, готуючи свої цікаві телефільми про Кривий Ріг, обов'язково включала до них відеоряд з коментарями Тетяни Петрівни. Т.П. Вороновій до 225-річчя Кривого Рогу було присвоєно звання «Почесний громадянин Кривого Рогу», її нагородили знаком «За заслуги перед містом». Т.П. Воронову було нагороджено Золотою медаллю української журналістики від Національної спілки журналістів України. Було надруковано книгу з кращими матеріалами Т. П. Воронової «Край неповторний – Криворіжжя...», які було включено до основних розділів: Праотці. Життя славетних. Війна. Запрошуємо на екскурсію. З історії Червоного гірника». В кінці кінців. Це було остання прижиттєва книга Т.П. Воронової. Два останніх роки через хворобу Тетяна Петрівна жила у Воронежі у своєї єдиної доньки Наталії. Тетяни Петрівни не стало 21 жовтня 2011 р.

Після Тетяни Петрівни Воронової залишилася велика спадщина – численні історико-краєзнавчі публікації, які треба систематизувати та скласти бібліографічний покажчик. Архів Т.П. Воронової був переданий до Криворізького краєзнавчого музею і знаходиться у фондах, що чекають своїх дослідників. Підсумовуючи вищезгадане, зазначимо, що в Кривому Розі у другій половині ХХ ст. жили та працювали визначні краєзнавці, почесне місце серед яких належить Т.П. Вороновій. Ще за життя її заслуги перед суспільством були відзначені, але вивчення її творчої спадщини представляє значний науковий інтерес та має бути продовжене.

Бібліографічні посилання:

1. Архів Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет», особова справа Воронової Тетяни Петрівни.
2. Бухтіяров В.П. Визволення: 1943–1944 (До 50–річчя визволення Криворіжжя від німецько-фашистських загарбників. Розповідь про те, якою ціною дісталася перемога) / В.П. Бухтіяров, Т.П. Воронова. – Кривий Ріг, 1994. – 239 с. [Бібліотечка «Саксагані»].
3. Воронова Т.П. Край неповторний – Криворіжжя... / Т.П. Воронова. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. – 194 с.
4. Воронова Т.П. Листування О. М. Поля з Міністерством державного майна Росії. / Т.П. Воронова // О.М. Поль і розвиток гірничої промисловості у Криворізькому басейні: Матеріали громадських читань. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2002. – С. 53-56.
5. Воронова Т.П. Чернігівські корені Олександра Поля / Т.П. Воронова // О.М. Поль і розвиток гірничої промисловості у Криворізькому басейні: Матеріали громадських читань. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2002. – С. 37-41.
6. Газета і місто. 70–років разом (По шпальтах Криворізької загальноміської газети «Червоний гірник» за 70 років) / Автор – упорядник Т.П. Воронова. – Кривий Ріг, 1995. – 447 с. – [Бібліотечка «Саксагані»].
7. Енциклопедія Криворіжжя: Том другий, Л-Я / Упорядник В.П. Бухтіяров. – Кривий Ріг: ЯВВА, 2005. – 811 с.
8. История Вильманстрандского пехотного полка. Режим доступу: <http://vilmanstrand.rus-army.org/>
9. Моє славетне Криворіжжя: рекомендаційний бібліографічний покажчик / Наукова бібліотека Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ Криворізький національний університет»; упоряд. О.О. Лебедюк; за заг. ред. Г.М. Віняр. – Кривий Ріг, 2012. – 107 с.
10. Тіміргалеева Л. Дійсно почесна громадянка / Л. Тіміргалеева // Цієї пам'яті у нас не відняти... (Дзержинський район – флагман Кривбасу): Рос. та укр. мовами. – Житомир: ПП «Рута», 2013. – 500 с.

Надійшла до редколегії 20.04.2015.